

SEMIOTICA CULTURII: LIMBAJUL MÂINILOR

Ivan Evseev

Când vorbim despre *homo significans*, adică despre om ca ființă producătoare și receptoare de semne, de regulă, avem în vedere ipostaza sa de *homo loquens* și cea de *homo scribens* - posesor al limbajului articulat, mînuitor al cuvintelor, al propozițiilor și al textelor vorbite sau scrise. E aceasta o dimensiune și o proiecție antropologică dintre cele mai importante, dar totuși insuficientă pentru a acoperi întregul spectru de valențe expresive-comunicative ale persoanei.

Pe lângă limba sa maternă, omul mai posedă și o pluralitate de alte coduri și limbaje culturale, diferite de semnele limbii, prin care comunică cu alteritatea.

Într-un studiu publicat în primul număr al revistei noastre de cultură¹ prezentăm lista principalelor modalități de exprimare a gândurilor și sentimentelor din care se constituie cultura unui popor și se asigură continuitatea și dăinuirea unei civilizații. Printre ele se număra și *limbajul gesturilor*, care vine să completeze comunicarea verbală, iar în anumite situații, s-o întărească și chiar s-o înlocuiască sub aspect funcțional.

În cazul limbii naturale, principalele instrumente ale vorbirii sunt *gura* și organele ei active: *limba* și *buzele*. Nu întâmplător, numele acestor părți ale aparatului fonator au devenit și termeni prin care, în multe idiomuri, se desemnează orice sistem de comunicare verbală (cf. *limba română*, *limba engleză*, *limba scriitorilor*, *a avea limbă ascuțită*, *limba surdomușilor*, etc.) sau, în mod metonimic, sunt desemnați vorbitorii, popoarele și neamurile de aceeași limbă. În textele noastre vechi, cuvântul *limbă* se folosește cu sensul de *neam*, *popor*. În *Psaltirea* lui Coresi citim: „*Lăudați Domnul toate limbile, prea lăudați pe el toți oamenii*”. Același sens arhaic mai are cuvântul și la unii scriitori clasici, precum Alecsandri („*Iată oardele avane,/ Iată limbile dușmane/ De gepizi și de bulgari,/ De lombarzi și de avari*” - *Santinela română*) sau Mihai Eminescu: „*Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă...*”. Tot ele pot exprima, în mod metaforic, activitatea de vorbire sau indica sursele informației verbale (cf. *a tăcea din gură*, *a avea gura slobodă*, *gura lumii*, *gura satului*, etc.).

¹ Ivan Evseev, *Codurile și limbajele culturale*, în *Patrimonium Banaticum*, I, Timișoara, Editura Artpress, 2002, p. 297- 311.

În apariția și în funcționarea limbajului gestual, rolul principal revine *mâinii*, care poate fi socotită drept un adevărat dispozitiv semiotic de producere a unor numeroase semne vizuale și cinetice. În istoria devenirii umanității, cele două organe, deși aparent opuse sub aspect funcțional (*gura* e consumatoare, iar *mâna* e producătoare), se dovedesc mai mult complementare, decât antitetice sau concurente. Un gen de spiritualizare a cavității bucale se datorează aproape exclusiv faptului că serviciile muncii și povara procurării hranei au fost preluate de mâna omului.

Într-o savantă și extrem de frumoasă carte a sa, despre evoluția omului, antropologul francez Andre Leroi-Gurhan² a luat drept moto următoarele cuvinte ale sfântului Grigore de Nyssa, scrise cu 1600 de ani în urmă: „Așadar, mulțumită acestei organizări, spiritul produce în noi, asemenea unui muzician, limbajul și devenim astfel capabili să vorbim. Acest privilegiu nu l-am avea fără îndoială niciodată, dacă buzele noastre ar trebui să asigure, pentru nevoile trupului, trudnica și umilitoarea povară a hranei. Dar mâinile au luat asupra lor această povară și au eliberat gura spre folosul vorbirii”.

În urma examinării unui imens material referitor la evoluția speciei noastre, de la primate și până la omul contemporan, renumitul paleontolog ajunge cam la aceeași concluzie, ca și marele părinte al bisericii din Capadocia: „Mâna care eliberează cuvântul, iată, cu exactitate, rezultatul cercetărilor paleontologice”³.

Poate datorită faptului că gestul a premers vorbirii articulate și a continuat s-o secundeze de-a lungul întregii istorii, devenind și scribul ei umil (o dată cu descoperirea scrierii), *mâna* omului nu numai că a creat propriile ei limbae și coduri de comunicare, dar și-a pus amprenta ei puternică și asupra tuturor sistemelor lingvistice. Această vocabulă figurează în alcătuirea internă sau în structura etimologică a unor cuvinte moștenite din latină, din limbile romanice sau a celor formate pe tărâm românesc, care au în componența lor rădăcina *man-/mân-* (lat. *manus* „mână”): *manuscris*, *manoperă*, *manual*, *mandat*, *a mandata*, *mandatar*, *manevră*, *manifest*, *a manifesta*, *manifestație*, *manetă*, *mâner*, *manivelă*, *manieră*, *manufactură*, *a manipula*, *manipulare*, *mănușă*, *mănușiță*, *a mânu*, *mânuire*, *mânuiitor*, *îndemnare*, *îndemână*, *îndemânatic*, etc. Lor li se adaugă un număr apreciabil de împrumuturi din terminologia internațională, care au ca rădăcină sau ca element component pe grecescul *ἐλέν-* „mână”: *cheiromegalie* – hipertrofie a degetelor și a mâinilor, *chirografie* – studiul liniilor și semnelor palmare și digitale ale mâinii, *chiromanție* – practica ghicitului viitorului după semnele din palmă, *chirologie* – arta de a se exprima cu ajutorul degetelor mâinii, dar și domeniul cvasiștiințific care se ocupă cu studiul raporturilor dintre forma mâinii și caracterului omului (dacă palma e lată aproape cât

² *Gestul și cuvântul*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1983.

³ *Ibidem*, p.63.

lungimea ei, omul e departe de cultură, mâna cu degetele lungi, având o formă conică – denotă o fire artistică, mâna cu articulațiile degetelor proeminente, cu capătul degetelor rotunjit și cu degetul mare mai gros – trădează înclinații filosofice, etc.).

Deși fiecare din aceste vocabule are o istorie interesantă, ne atrage atenția faptul că termenii filosofici *manifest* (*lume manifestă*), *manifestare* „lume reală, palpabilă”, apărute pe tărâm franțuzesc, împrumutate astăzi și în limba română, au la origine cuvântul *mână*, ceea ce presupune că, dintre toate organele de simț, pipăitul, punerea mâinii pe obiect, ținerea în mână a unui lucru sunt privite ca fiind singurele și adevăratele dovezi ale existenței sale reale. Noi, românii, exprimăm acest mare adevăr prin zicala populară *Ce-i în mână, nu-i minciună* sau prin proverbul *Să nu dai vrabia din mână pentru cioara de pe gard*. În ziua de Sabat, Isus Hristos vindecă mâna dreaptă a omului „care avea o mână uscată” (Luca, 6,6), dovedind că rigoarea Legii, lipsită de viață, e sterilă, iar în episodul de la Emaus, permite apostolului său, Toma Necredinciosul, să se convingă de veridicitatea Învierii sale, să-i atingă rănila corpului, mai întâi cu degetul și apoi cu mâna (Ioan, 20, 24-30).

Ochiul ține lucrurile la distanță, mâna le apropie. O treime din creierul nostru este consacrată mâinii, care e un organ director prin excelență, operator de semne și o unealtă polivalentă. Anticii considerau mâna *organum organorum* „instrumentul instrumentelor” și îi acordau un loc privilegiat în tratatele lor de oratorie (Aristotel, Cicero, Quintilian, ș.a.).

Mâna și părțile ei componente, redate prin sinonimele sau prin hiponimele sale *brâncă, labă, palmă, braț, umăr, cot, deget*, etc., sunt atât de indispensabile muncii și altor acte umane încât sensul acestor cuvinte, mai ales ce al mâinii, este implicat și, într-un anume fel, „absorbit” în semnificația lexicală a multor verbe, care nu pot fi definite sau înțelese decât prin raportare la organul execuției lor. *Apucăm, înfășcăm, prindem, cuprindem, mângâiem, îmbrățișăm, aliniăm, dezmierdăm, mototolim, frângem, frământăm, iscălim*, de obicei, cu mâna.

De-a lungul istoriei sale, omul a avut mereu un gen de fixație asupra mâinii sale, încât nu i-a scăpat nici una din mișcările și pozițiile ei tipice pentru efectuarea anumitor acțiuni importante și repetabile. De aici au rezultat o sumedenie de locuțiuni și expresii frazeologice, desemnând, în chip simbolic, actele de vorbire sau alte importante acțiuni sau trăiri umane (*a strânge mâna cuiva, a pune mâna pe cineva sau pe ceva, cu mâna pe inimă, mână în mână, a se spăla pe mâini, a sta cu mâna întinsă, a-și freca mâinile, a da din mâini și din picioare, a sta cu mâna (mâinile) în sân, a băga mâna în foc, a scoate castanele din foc cu mâna altuia, a face cu mâna, din mână în mână, de la mână până la gură, a da cuiva peste mâini, etc.*

E greu de cuprins, într-o singură lucrare, întreaga diversitate a limbajelor mâinilor și împrejurările istorice în care ele au apărut și au evoluat. După cum se știe, există o teorie, îmbrățișată de mulți filosofi și lingviști din trecut și din zilele noastre, care consideră că limbajul gestual a precedat vorbirii. Nu vom zăbovi asupra acestei

probleme extrem de interesante și atât de controversate, și vom constata doar că, și după apariția limbajului articulat, oamenii nu s-au putut dispensa de limba gesturilor.

Necesitatea unui asemenea mod de comunicare apare mai ales atunci când oamenii nu se pot înțelege într-o limbă străină. Când, după cucerirea Americii Centrale de către conchistadorii spanioli, triburile indigene au fost nevoite să se retragă spre câmpiile întinse ale Nordului acestui continent, trăind din vânatul bizonilor, ei s-au trezit aici în vecinătatea altor familii și neamuri de indieni, care vorbeau câteva sute de limbi și dialecte diferite. Nevoile comunicării i-au silit să inventeze o limbă specială, alcătuită din gesturi semnificative. Ea se mai utiliza încă și pe la finele secolului al XIX-lea de către cele 30 de triburi indiene care mai vorbeau în mai mult de 20 de limbi diferite. Unitățile acestui cod al indienilor americani, uneori, sunt destul de transparente: degetul arătător ridicat la nivelul bărbiei desemna bărbatul, mâna cu degetele desfăcute și îndreptate în jos semnifica femeia și imita părul ei lung, două palme, puse una peste alta sau una în alta, erau semnul păcii, iar două palme paralele, imitând gestul încălzirii mâinilor la o vatră, simbolizau focul⁴.

Au existat cândva, iar unele mai există încă și astăzi, meserii și îndeletniciri umane, care cer liniște și tăcere. În asemenea cazuri, practicanții lor sunt nevoiți să comunice între ei prin gesturi și prin alte tipuri de semne silențioase. Se spune că boșimanii din Africa sau reprezentanții indigenilor din Australia posedau cândva un foarte interesant și diversificat limbaj gestual, care îi intriga pe primii călători europeni. Aceste limbaje mute erau folosite în timpul vânătorii, pentru a nu speria prada, sau în timpul ritualurilor de inițiere, în care neofitul era considerat, un anumit timp, drept un „mort” (murea un adolescent sau un copil și se năștea un bărbat). Semnele acestor limbaje sunt adesea destul de complicate. De pildă, un indian din tribul sioux, ca să comunice că vede un sconcs (dihor american), trebuia să folosească o întreagă succesiune de semne gestuale care conțineau următoarele opt elemente: Animal mic+Gras + Coadă lungă + Cu dungi + Miroase + Urât + Mănâncă + Ouă.

Există și o mușenie rituală. La o serie de triburi și popoare africane, vădulele nu au voie să vorbească, un anumit timp, după ce soțul lor a murit, deoarece se consideră că, auzind vocea oamenilor apropiați sau cunoscuți, sufletul defunctului va veni printre cei vii. Asemenea vizite ale locuitorilor lumii de dincolo nu au fost prea mult dorite de către cei rămași în viață, nici în societățile primitive, nici în cele tradiționale.

Interdicția vorbitului, cu glas tare sau fie și în șoaptă, a funcționat și în unele ordine monahale. Călugării cistercieni și cei trapiști, congregații ale ordinului benedictin, urmând îndemnul sfântului Benedict de Nursia (480-558), de a-și petrece viața în truda zilnică și în rugăciune, mai ales cea șoptită în gând, își duceau viața într-o mușenie

⁴ John Foley, *The Guinness Encyclopedia of Signs and Symbols*, trad. în rusă: Джон Фоли, *Энциклопедия знаков и символов*, Москва, 1996, đ. 102.

desăvârșită. Atunci când se impunea, cu necesitate, folosirea vorbirii, ei recurgeau la un anumit inventar de gesturi, prin care desemnau lucrurile cele mai importante, legate de slujbele și de obiectele religioase, de praznicele bisericești și de rugăciuni. În secolul X, în aceste mănăstiri, a fost întocmită o listă de 269 semne mai importante, care, ulterior, a ajuns la un vocabular de circa 1400 de gesturi semnificative. Ele servesc la redarea noțiunilor și cuvintelor fundamentale. Extrem de complicată pare a fi exprimarea unor nume proprii. Pentru acestea se folosește o întreagă combinație de semne. De pildă, numele lui Noe se putea reda doar prin următoarea lungă succesiune de semne, care mimau niște cuvinte, referitoare la persoana patriarhului noii omeniri ce va urma potopului universal: Bătrân+Sfânt+A construi+Corabie+Mare+Timp+Îndelungat+Apă+Cădea+Cer. Acest limbaj silențios, complicat și totuși rudimentar, este folosit și astăzi în mănăstirea cisterciană Sfântul Iosif din Statele Unite ale Americii.

Mult mai complicat este totuși limbajul gestual al surdo-mușilor, care există, în diferite variante, aproape în toate țările lumii. Cele mai răspândite variante ale acestui limbaj mut se bazează pe degetele ambelor mâini, care, în diferite combinații, pot reda nu numai noțiuni, ci și structurile fonice (alfabetice) ale cuvintelor. Se poate observa, așadar, că toate aceste limbaje mute, ca și restul codurilor vizuale, sunt, de cele mai multe ori, niște derivate ale limbilor naturale, deoarece ele pleacă de la structura unor cuvinte sau propoziții. Pentru semioticieni, care se ocupă de descrierea, de clasificarea și de funcționarea diferitelor sisteme de semne existente în societățile umane, nu poate fi lipsită de interes nici problema influenței pe care au avut-o de-a lungul istoriei aceste sisteme de comunicare asupra limbilor naturale.

Această înrăurire se face resimțită aproape la toate nivelurile și în toate compartimentele limbii, fiind însă deosebit de pregnantă în cadrul idiomatiei, care cuprinde unitățile frazeologice (locuțiuni, proverbe, zicători, clișee analitice, etc.), înzestrate cu un grad înalt de expresivitate, care, prin alcătuirea lor internă, nu sunt altceva decât transpuneri verbale sau descrițiuni în vocabule ale unor gesturi semnificative pentru cultura poporului respectiv: *a da din cap* „a aproba, a încuviința”, *a arăta pe cineva cu degetul* „a demasca”, *a călca cu dreptul* „a avea noroc”, *a se bate cu pumnii în piept* „a se fuduli”, *a-și smulge părul din cap* „a fi foarte supărat”, *a privi printre degete* „a fi îngăduitor”, *a sta cu mâinile încrucișate* „a nu face nimic”, *a arunca cu pietre în cineva* „a acuza, a defăima pe cineva”, etc.

Inventarierea acestor structuri frazeologice ne poate duce la alcătuirea unui dicționar de gesturi relevante pentru o cultură, fără a mai apela la alte complicate mijloace de investigare. Unele din unitățile acestui limbaj gestual funcționează și în prezent, de aceea, decodarea sensului metaforic al expresiilor frazeologice de tip somatico-cinetic nu prezintă prea mare greutate pentru vorbitorii limbii respective. Altele însă cer o explicație cultural-istorică, deoarece aparțin unui arsenal de gesturi magico-rituale, ieșite din uzul omului contemporan. Expresia *a-și pune cenușă în cap*, cu sensul „a se pocăi, a-și recunoaște vina sau greșeala”, continuă să viețuiască

și în vorbirea contemporană, deși acest gest ritual de pocăință, practicat cândva de către vechii evrei, nu mai este actual. Cu asemenea gesturi, frazeologizate în limba română, care nu se mai află în uzul curent, ne întâlnim adesea în operele scriitorilor clasici. Întâlnim, de pildă, la Ion Creangă : „De-abia acum se prinsese și el cu mânele de vatră; și câte au tras, până s-a văzut la casa lui, numai unul Dumnezeu știe” (*Povești*, 140). Locuțiunea *a se prinde cu mâinile de vatră*, din textul marelui povestitor moldovean, nu trebuie înțeleasă în sens propriu. Ea înseamnă „a înjgheba o gospodărie, un cămin”, deși, cândva în trecutul îndepărtat, era vorba de un gest ritual. Membrii unei familii, locuind în aceeași casă, în anumite momente ale vieții, își depuneau mâinile pe vatră, ca semn de apartenență la același neam și de respect pentru strămoșul familiei, despre care se credea că își are sediul în cenușa vetrei.

Deosebit de bogat este grupul expresiilor care conțin în componența lor cuvântul *mână* sau denumirea unuia din componentele membrilor superioare (*braț, palmă, deget, umăr, cot*): *a ajunge (a aduce, a arunca) pe cineva în brațele cuiva, braț la braț, umăr la umăr, a bate palma, a lua pe cineva la palme, a pune degetul pe rană, a număra pe degete, a-și pune umărul, a-și da coate*, etc.

O seamă de expresii frazeologice ale limbii române atestă faptul că *mâna*, ca organ al muncii și al iscusinței, prin care s-a separat de restul viețuitoarelor, devine un sinonim sinecdotic al omului în genere și al celui producător de bunuri materiale, al meșterului din toate timpurile, al persoanei care vine în ajutorul cuiva: *brațe de muncă, mână de lucru, mâini de aur, o mână de ajutor, mână ușoară, mână grea, mână dreaptă*, etc. De exemplu: „Mă mir... cum domnia ta, care ești mâna cea dreaptă a măriei sale, să te plângi de nenorociri” (Filimon, O. I, 174).

Acest tip de sinonimie dintre *mână* și *om* (mai ales bărbat) e atestat și de cercetările etimologice asupra limbilor indo-europene. Rădăcina i.e. **mer-* „*mână*” e înrudită cu sanscritul *maryka* „*omuleț*” și cu grecescul *ἐλνᾶς* „tânăr, june”; lat. *manus* „*mână*” e înrudit cu englezescul *man* sau cu germanul *Mann*, care înseamnă „om”; lituanianul *ranka* „*mână*” are, în engleza veche, drept rudă etimologică pe *rinc* care, de asemenea, înseamnă „om”⁵.

Simbolistica diferitelor popoare vine, la rândul ei, să confirme faptul că *mâna* este un străvechi simbol al lui *homo faber*, fiind investită, în toate marile culturi vechi, cu un adevărat prestigiu sacral. Omul cu mâinile desfăcute este un transsimbol al crucii, exprimând totalitatea celor patru puncte cardinale, e o figură parțial izomorfă Arborelui cosmic. Printre desenele din peșterile, locuite de oamenii culturilor paleolitice sau neolitice, adesea figurează semnul *mânii* cu degetele desfăcute. Specialiștii în simbolismul formelor arhaice de cultură sunt de părere ca amprenta acestei mâini (de

⁵A.A. Маковский, *Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках*, Москва, 1996, d. 280.

regulă, feminine, vopsite în ocru) este semnul Marei Zeițe (Magna Mater), patroană a vieții, stăpână asupra plantelor și animalelor⁶. Nu este exclus ca această figură arhaică să reprezinte arborele cosmic sau soarele, cu razele sale dătătoare de lumină, de căldură și viață, percepute ca o caldă mângâiere⁷. Cele trei simboluri însă par a fi izofuncționale, deoarece zeița paleoliticului era și o divinitate a cerului, iar soarele considerat drept fiul sau soțul ei. Natura solară a mâinii este puternic marcată în arta Egiptului antic și cea din Orientul Apropiat. Discul solar, care era un simbol al zeului Ra, este adesea reprezentat înconjurat de raze-mâini. Faraonul Amenhotep al IV-lea, care introduce în Egipt noua religie monoteistă a discului solar (*Aton*) și își ia numele de Ekhnaton „Slava lui Aton”, este înfățișat pe un basorelief împreună cu soția sa Nefertiti, vorbind mulțimii de pe balcon, în timp ce soarele coboară ca o ploaie de raze-mâini asupra perechii regale. Peste tot în lume, gestul ridicării mâinilor în sus, către cer, e un semn al rugăciunii și o manifestare de venerare a unei divinități supreme. Din acest gest sacru, de o mare arhitate, au derivat aproape toate formele de salut, de adorație și de rugă. Mâna este putere, forță de creație și destin.

Cuvântul *iad*, în limba ebraică, înseamnă „mână”, dar și „putere”. El este înrudit cu litera *yod*, celebră în Tetragrama cabalistică, și cu verbul *yada* „cunosc”, deoarece nu e vorba numai de o cunoaștere pur intelectuală și abstractă, ci de una experimentală, vie, care trece prin corpul nostru, care este o cunoaștere a femeii de către bărbat, o cunoaștere de către om a oricărui element al creației și o înstăpânire asupra lumii din jur⁸.

Această semnificație a fost preluată în creștinism, unde *mâna Domnului*, coborând din cer, uneori, ieșind dintr-un nor și înconjurată de raze, e simbolul puterii lui Dumnezeu. După plecarea din Egipt, copiii lui Israel cântau: „Mâna ta dreaptă, Doamne, și-a făcut vestită tăria. Mâna ta cea dreaptă, Doamne, i-a zdrobit pe vrăjmași” (*Exod*, 15, 6). Punerea mâinii pe capul cuiva, așa cum atestă și expresia românească *a-i pune cuiva mâna în cap* „a avea noroc, a-i merge cuiva totul din plin”, era un gest hieratic practicat de sfinți și de ierarhi ai bisericii, în semn de benedicțiune și de investire, preluată apoi de către regi și prinți și perpetuată în gestul mângâierii copilului, în semn de laudă, de către părinți, rude mai mari sau de către dascăli.

Ca simbol al puterii și autorității, *mâna* (*brațul, pumnul*) apare în multe locuțiuni și expresii ale limbii române: *mână forte, mână de fier; a ține pe cineva sau ceva în mână* „a avea pe cineva sau ceva în puterea sa, a dispune de cineva sau de ceva după bunul plac”, *a cădea în mâinile dușmanului, a da pe mâna justiției, a*

⁶ Ариэль Голан, Миф и символ, Москва, 1993, d.152.

⁷ Romulus Vulcănescu, *Figurarea mâinii în ornamentica populară românească*, în *Revista de etnografie și folclor*, nr. 3, 1964, p. 213-259.

⁸ Annik de Souzenelle. *Simbolismul corpului uman*, Timișoara, Editura Amarcord, 1996, p.302.

încăpea pe mâna cuiva. Metafora brațul înarmat al țării e aproape un clișeu. folosit referitor la forțele armate ale Patriei. Puterea unui senior era adesea reprezentată în heraldică printr-o mână, înarmată cu o sabie. Idolii păgâni erau, de obicei, zugrăviți fie cu mai multe mâini, fie cu mâini foarte lungi și cu palmele supradimensionate, ca semne ale puterii lor asupra naturii și asupra oamenilor. Acest procedeu iconografic de simbolizare a forței a fost preluat și în creștinism. Pe mormintele bogomilice de pe teritoriul Bosniei găsim gravate chipuri umane cu mâna dreaptă supradimensionată, ridicată în sus și cu degetele desfăcute, ca semn al stăpânirii asupra celor cinci elemente ale naturii și al îngemănării lor. În arta paleocreștină, era cunoscută și imaginea *mânii Mântuitorului* simbolizând puterea lui Isus, care, cu mâna lui, a dat la o parte piatra grea de la mormântul său, cu care a vindecat, în mod miraculos, pe mulți ologi sau orbi, cu care a deschis mormântul și l-a înviat pe Lazăr. O asemenea imagine există în catacomba lui Calixt din secolul al treilea, unde mâna dreaptă a lui Hristos atinge asemenea proporții, încât, așa cum remarcă Marcel Sendrail, „porțile mormântului nu au altceva de făcut decât să se prăbușească, eliberându-l din moarte pe Lazăr”⁹.

Orice putere este ambivalentă, conținând în sine ideea apărării, dar și pe cea a agresiunii sau a opresiunii. În primul caz, mâna poate fi un simbol al protecției, iar, în plan magic, devine un străvechi obiect apotropaic. În anticul Babilon, o asemenea funcție de apărare magică o avea imaginea mâinii zeiței Ishtar, la egipteni – a zeiței Isis. În lumea islamică, de asemenea, e cunoscut un talisman, denumit *mâna Fatimei* (fiicei lui Mahomed), cu fața palmei orientată către privitor, care străjuiește incintele sacre sau este purtată, ca medalion, la gâtul credincioșilor. Imaginea acestei mâini din iconografia islamică ne amintește de poziția mâinilor din icoana Maicii Domnului, denumită *Oranta*, în care Sfânta Fecioară, cu pruncul în poale, ține palmele ridicate, în semn de primire binevoitoare și protectoare a celor ce vin să mărturisească credința creștină. Nu este exclus ca imaginile mâinii din peșterile paleolitice sau incrustațiile ei în piatră, prezente de pe stâncile din multe continente, să fi avut cândva și un rol de apărare magică. Un argument în acest sens îl poate constitui faptul că unele din ele conțin semne ale mutilării mâinii sau a degetelor, amintind de ritualurile de sacrificiu în onoarea unei divinități protectoare. Până astăzi, limba păstrează amintirea unor asemenea ritualuri, când întărim veridicitatea spuselor noastre prin formule cândva sacre: *a da mâna la tăiat* sau *a băga mâna în foc pentru cineva*.

La popoarele caucaziene, după ce se termină construirea casei noi, meșterul sau stăpânul își lasă amprenta mâinii sale pe peretele ei, ca semn al persoanei sale, dar și ca talisman ocrotitor. La evrei, există obiceiul ca, înaintea căsătoriei, mireasa să dăruiască mirelui o mică bijuterie având forma unei mâini de aur, iar, lângă casa unde se celebrează o căsătorie, se desenează pe zid niște mâini¹⁰.

⁹ Marcel Sendrail, *Op. cit.*, p. 87.

¹⁰ P. Vulliaud, *La Kabbal juive*, vol. II, Paris, 1923, p.48.

În lumea automobiliștilor este extrem de răspândit astăzi obiceiul de a agăța diferite talismane la parbrizele mașinilor cu care circulă cu mare viteză pe șoselele și autostrăzile țării și Europei. Printre acestea adesea poate fi văzut și scheletul unei mâini de plastic, retezate la încheietură. La întrebarea ce vrea să reprezinte acest straniu obiect și care este destinația lui, șoferii, de obicei, răspund că e vorba de un gen de atenționare pentru conducătorul automobilului, ca să nu apese prea tare pe pedală. Deci, îl interpretează drept un gen de *memento mori*, ca antidot simbolic împotriva beției vitezei, care, una-două, te poate trimite în lumea umbrelor și scheletelor.

Pentru un antropolog și istoric al culturilor, lucrurile nu stau chiar așa. Avem, în acest caz, perpetuarea, peste veacuri, a unui mitologem străvechi și cvasiuniversal al *mânii moarte* sau al *mânii mortului*, care ține de cultul strămoșului. Se consideră că strămoșii plecați în lumea de dincolo, devin niște lari, care veghează asupra celor vii. Cultul oaselor strămoșilor s-au bucurat de o atenție și de o venerație deosebită la toate popoarele vechi. Din acest nucleu arhaic de credințe s-a născut și adorația moaștelor sfinte din creștinism. Dintre toate componentele scheletului unui asemenea protector mitic de cea mai mare popularitate s-au bucurat *mâna* și *feasta*. Ele conțineau *mana* defunctului : una – abilitățile sale fizice și vindecătoare, alta – însușirile mentale.

În Anglia, de pildă, în vremuri nu prea îndepărtate, la mare preț, era *mâna spânzuratului*, care aducea venituri considerabile călăilor. În piețele execuțiilor publice, lângă eșafodul spânzuratului, se făceau cozi lungi de oameni dormici să atingă mâna celui spânzurat, fiind convinși de puterea ei tămăduitoare de boli și salvatoare de alte rele. Ea putea fi furată și apoi preparată în chip magic, obținându-se *untură de mort*, căreia i se atribuiau însușiri miraculoase. O lumânare conținând în componența ei acest elixir, făcea ca cei prezenți în cameră, unde era aprinsă, să se cufunde într-un somn profund, iar hoții ce o purtau în mână să devină invizibili. Hoții și tâlharii ruși se mulțumeau cu mai puțin: le era suficient un deget de mort, pentru a putea jefui casele și tâlhări oamenii, fără să fie văzuți de cineva¹¹.

Amintirea magiei mâinii mortului e păstrată și în folclorul românesc. Repertoriul jocurilor tradiționale de copii conține un scenariu ludic, denumit *mâna moartă*¹². Unul dintre copii apucă mâna altuia, care o ține moale de tot, și începe să o legene într-o parte și în alta, apoi îl lovește pe neașteptate cu ea peste cap. Cum jocurile tradiționale continuă niște ritualuri și scenarii magice¹³, practicate cândva și de cei mari, putem presupune că și, în cazul nostru, avem un joc de stimulare a creșterii copilului, prin intermediul magiei simpatetice și contagioase, care *apelează* la

¹¹ Энциклопедия суеверий, д. 390, 418.

¹² Tudor Pamfile, *Jocuri de copii adunate din satul Țepu*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secției Literare*, I, București, 1906, p. 50.

¹³ Ivan Evseev, *Jocurile tradiționale de copii. Rădăcini mitico-rituale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 196 ș.u.

mana strămoșului mitic. Nu putem exclude nici ipoteza că, în acest scenariu ludic, mâna funcționează și ca simbol al membrului viril. Legătura mâinii cu sexualitatea, cu erotismul și cu fecunditatea umană e atestat din cele mai vechi timpuri și se păstrează până în zilele noastre, ea fiind prezentă în unele gesturi și expresii cu trimiteri evidente la sfera acuplării și la organele genitale. Rădăcina indo-europeană **bhag-* „mână” a dat în sanscrită *bhaga* – „vulvă”, indo-europeanul **moud-* „organe genitale” îl regăsim în *mund* „mână” din engleza veche și în *mudy* „organe genitale masculine” din rusa veche sau din cea dialectală. Fără a face inventarul „argoului sexual” de tip gestual, prezent în subculturile gestuale românești, amintim doar pe acela al apucării cu mâna stângă de cotul mâinii drepte cu pumnul strâns și mișcării ei bruște, uneori repetate, în semn că „asta primești!” sau ridicarea degetului mare al mâinii drepte, care, la unele popoare, e semnul virilității masculine, iar la altele, înseamnă „bravo! ești la înălțime!”

Deși cele două mâini ale omului se numără printre organele sale simetrice, abilitățile lor sunt oarecum diferite, cum sunt distincte și valorificările lor simbolice. Relativa independență a celor două mâini e sugestiv exprimată în zicala românească *Nu știe stânga ce face dreapta*. În majoritatea culturilor, partea dreaptă este asociată unui principiu sacral și benefic, în timp ce partea stângă aparține spațiului malefic și demonic. Mâna dreaptă servește la oficierea unor acte sacre, precum rugăciunea, binecuvântarea, sau la exprimarea unor gesturi de bunăvoință și de politețe. În creștinism, Isus stă întotdeauna de-a dreapta Tatălui său ceresc. În credințele românilor, îngerul cel bun, păzitor al omului, stă pe umărul drept, în timp ce diavolul (satana, îngerul cel rău) ispititor se află în stânga omului, de unde și obiceiul de a arunca o piatră peste umărul stâng sau a scuipa, pentru a se feri de rău, în sânul stâng al cămășii.

Cu mâna stângă se efectuează actele de magie neagră. Crucea, făcută cu mâna stângă, e un sacrilegiu și un gest satanic. Eticheta populară și politețea urbană interzic salutul cu mâna stângă, nici strângerea de mână sau ciocnirea paharului nu se fac cu mâna stângă, iar „cel ce bea băutură cu mâna stângă, se zice în popor, se îmbată repede”¹⁴. De aceea, când spunem *mă rog cu ambele mâini*, care astăzi pare multora un gen de potențare a rugii, în realitate, însemna cândva faptul că invocăm atât sprijinul Domnului, cât și intervenția Necuratului. În vechime, a doborî sau a învinge un dușman cu o singură mână era un semn al voiniciei și al superiorității asupra adversarului, ca și lupta cu ochii legați. Adesea, întrecerile agonale se desfășurau cu mâna stângă. Asta însemna că respectivul luptător își închipuia că se transpune într-o stare demonică, deoarece stângacilor, ca și chiorilor, ciungilor sau schiopilor, li se atribuia o putere infernală. Pe baza acestor străvechi credințe, în limba latină, *senestra* (*manus*

¹⁴ Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, Editura Grai și Suflor, 1995, p.5.

senestra) „mâna stângă” l-a dat, în limbile romanice, pe *sinistru*, cu întreaga sa pletoră de sensuri și conotații funeste.

De la mână, ca simbol al puterii ce vine undeva, de sus, până la *mână-soartă* nu e distanță prea mare. Vorbim de *mâna sorții*, de *mâna destinului*, iar despre viitorul persoanei umane zicem că el se află în *voia Domnului*, fiind totodată, înscris în palma mâinii fiecărui individ. Chiromanția (chirognomia) - cunoașterea și prezicerea viitorului, după semnele din palmă, are o vechime considerabilă și o întemeiere pe o autoritate sacrală: „Legea lui Dumnezeu va fi scrisă pe fruntea și pe mâna ta” - predica Moise.

În culturile arhaice și în cele tradiționale, opoziția drept-stâng antrenează un șir întreg de diade antagonice sau complementare, precum *sacru-profan*, *benefic-malefic*, *masculin-feminin*, *sus-jos*, *aproape-departe*, *cer - pământ*, *orizontal-vertical*, *norocos-nenorocos*, *bogat-sărac*, etc. Bărbatul se asociază cu dreapta, femeia e plasată sub oblăduirea mâinii stângi. Acest lucru e vizibil în ritualul cununiei, când mirele, cu fața orientată spre altar, stă la dreapta, iar mireasa ocupă locul din stânga. Aceeași așezare se respectă de către reprezentanții celor două sexe atunci când se află la slujbele religioase din unele biserici și temple. Dihotomia stâng-drept e reflectată în expresiile *a călca cu stângul* „a începe prost o acțiune, a nu izbuti”, *a călca cu dreptul* „a începe ceva cu bine, a izbuti”. Referitor la mâni, cea stângă este considerată, în general, ca fiind lipsită de șansă, iar mâna dreaptă e aducătoare de noroc. Dar mai importantă, sub aspect axiologic pare a fi opoziția *mână ușoară-mână grea*. În spațiul cultural românesc, această clasificare binară se referă mai ales la meseria de doctor (chirurg, dentist, etc.). Despre persoanele care lucrează cu multă abilitate și finețe, despre medicii, care nu provoacă mari dureri pacientului, se spune că au o mână ușoară; a fi greu de mână înseamnă a lucra neîndemânatic, brutal. *A fi bun de mână* sau *a avea mână bună* se referă mai ales la jocul de cărți și se are în vedere cel care distribuie cărți norocoase partenerilor săi de la masa de joc.

În alte țări, *mână ușoară* o au oamenii norocoși, în general. De pildă, printre studenții ruși e răspândită superstiția că unii dintre ei au o „*mână ușoară*”, atunci când trag biletele la examen. Aceștia din urmă sunt la mare preț, printre camarazii lor, care îi caută, rugându-i să le aplice pe spate o lovitură cu mâna lor norocoasă, atunci când le vine rândul să intre în sala de examinare¹⁵.

Un amestec de superstiții, de credințe ancestrale, dar și de observații pragmatice sau de bun simț igienic conține dihotomia *mâini curate-mâini murdare*. Despre oamenii cinstiți se spune că ei *au mâinile curate*. Metafora *mâini murdare* conotează necinstea, furtișagul și crima (cf. *a-și păta/a-și mânji mâinile cu sângele cuiva*).

¹⁵ Энциклопедия суеверий, Москва, 1998, д.390.

Desigur, atunci când vorbim despre metafora *mâinilor curate* avem în acest caz sedimentată o tradiție a spălatului ritual, ca modalitate magică de înlăturare a oricărei impurități a trupului și a sufletului. Referitor la epizodul cu Pilat din Pont, care se spală pe mâini, pentru a fi scutit de responsabilitatea morală a condamnării nedrepte lui Isus Hristos, în majoritatea limbilor europene, există expresia *a se spăla pe mâini*, care înseamnă mai ales a nu-și asuma nici un fel de răspundere.

O semiotică a gesturilor nu poate fi construită, fără a lua în considerație opoziția relevantă în culturile mito-poetice, legată de valorificarea axiologică diferită a verticalității și orizontalității (opozițiile *sus-jos*, în *picioare-culcat*). Învățăatul creștin din Evul Mediu, Hrabanus Maurus (856), abate de Fulda, în enciclopedia sa *De universo*, dă semnificația simbolică, din punctul de vedere al dogmei creștine, a șapte posturi corporale și a unor gesturi specifice. A sta în picioare (*stare*) are întotdeauna o semnificație pozitivă și exprimă fermitate, credință; a merge (*ambulare*) – semnifică efortul făcut pentru a se îndrepta spre Dumnezeu; a ședea (*sedere*) – arată încredere smerită în Dumnezeu. Întotdeauna au semnificații negative: a sta culcat (*iacere*), care înseamnă cedarea în fața păcatelor și tentațiilor, coborârea (*descensus*), care înseamnă abandonarea de Dumnezeu. O dublă valorificare o au a alerga (*currere*), care înseamnă graba de a face binele, dar și, câteodată, răul; cam în același mod, stau lucrurile și cu urcarea (*ascensus*), care poate arăta că tindem spre Dumnezeu sau, dimpotrivă, suntem plini de orgoliu¹⁶.

Gestul sărutării mâinii, care, la noi, a dat și o formulă de salut (*Sărut mâna*), adresată femeilor, iar în mediul rural, și peroanelor mai în vârstă, în trecut, era un semn nu atât de respect, cât de supunere față de stăpânii laici sau bisericești. Se săruta mâna dreaptă, de unde a mai rămas doar arhaizantul *Sărut dreapta*, uzitat mai ales în raporturile cu preoții. Despre inegalitatea socială implicată cândva în acest gest ne vorbește zicală românească: *Sărută mâna pe care n-o poți mușca*¹⁷.

Există și o circulație a gesturilor dintr-o sferă în alta, însoțită de schimbarea statutului lor „stilistic” și de anumite mutații în semnificația lor. Putem vorbi de gesturi arhaice (*a săruta poala caftanului*), de gesturi liturgice sau hieratice (*a blagoslovi cu dreapta*, *a unge cu mir*), gesturi de politețe urbană (*a-și scoate pălăria în fața cuiva*), gesturi familiare sau demotice (*a se bate pe burtă*) sau de gesturi vulgare, indecente (*a da cu tifla*, *a scuipa în obraz*, *a-și ridica poalele*, *a-ș da poalele peste cap*, etc.).

Verbele *a lua*, *a apuca*, *a ține*, *a deține*, *a avea*, ca și antonimele lor *a da*,

¹⁶ Cf. Jean-Claude Schmitt, *Rățiunea gesturilor în Occidentul medieval*, București, Editura Meridiane, 1998, p. 155.

¹⁷ *Proverbe românești*, Ediție îngrijită de George Muntean, București, Editura pentru literatură, 1967, p.344.

a dăru, *a înmâna* pot fi considerate o emanație a mâinii, care e un simbol al posesiunii, al bogăției, al zgârceniei sau, dimpotrivă, al dărniceiei, mergând până la risipă. *A pune mâna pe ceva* sau *pe cineva* conotează intrarea în posesie. *A fi/a avea mâna strânsă* înseamnă „a fi econom, a fi zgârcit, meschin”; în schimb, *a fi mână largă* se aplică unei persoane darnice, generoase. *A fi cu dare de mână* sau *a-i da cuiva mâna* se referă la cei care dispun de mijloacele necesare de a întreprinde ceva. Despre cei risipitori se zice că *au mâna spartă* sau că *iau cu o mână și dau cu alta*. Măinile pot fi pline și goale. *Cu mâna goală* înseamnă fără daruri, fără bani. *Cu mâna plină* presupune aducerea de daruri și de alte bunuri. Simbolul săracilor și al cerșetorilor este *mâna întinsă*. În acest caz, căușul palmei e un receptacol, un mic altar pe care se depune ofranda celor milostivi și darnici.

Cunoscutul aforism al marelui filosof grec Anaxagoras: *Oamenii sunt înțelepți pentru că au o mână* – se referă, în primul rând, la dimensiunea spirituală a acestui organ, care a fost un gen de compas pentru orientarea omului în spațiu, dar și adevăratul suport didactic și etalon natural, pentru elaborarea unor sisteme abstracte de măsurare și de socotire. Mâna e aceea care scoate o formă dintr-o idee, dar tot ea participă la spiritualizarea formelor existente și la stabilirea unor raporturi dintre ființe și lucruri, inaccesibile văzului sau altor organe de simț.

Am văzut că se constată o anumită înrudire dintre cuvintele care denumesc inteligența sau rațiunea și mâna. Latinescul *manus* „mână” e rudă etimologică cu *mens* „rațiune, spirit”, rădăcina indo-europeană **dhuk-* „mână” o regăsim în irlandezul *tuiгим* care înseamnă „a înțelege”.

Când spunem *a număra pe degete*, ceea ce înseamnă „a fi în număr foarte redus”, nu putem să nu ne dăm seama că o astfel de expresie poate veni dintr-un trecut îndepărtat, când oamenii au început să socotească după degetele de la mâna lor, ajungând la șiruri de mulțimi semnificative. Mâna cu cele cinci degete ale sale a devenit *pentacolul* pitagoreic – steaua cu cinci colțuri, unul din simbolurile totalității cosmice, iar *pentada* – cifra cinci să devină semnul numeric al microcosmosului uman. *Pentacolul* (*pentagrama*, *pentalfa*) corespunde mâinii cu degetele desfăcute, ea imită, totodată, configurația corpului uman cu mâinile întinse lateral și cu picioarele desfăcute. Sistemul nostru zecimal de numărătoare e, desigur, o contribuție genială, sugerată, am spune chiar impusă, de structura mâinii, reprezentând suma degetelor de la cele două mâini. Niciodată nu i-ar fi venit în minte unei populații de ciungi să creeze sistemul zecimal – spunea un filosof.

Expresiile *una la mână*, *de prima mână*, *de mâna a doua* (*a treia*) ne sugerează faptul că tot mâna a constituit și un etalon al ierarhiilor sau un îndreptar calitativ. Vechile unități de măsură, utilizate de multe popoare, poartă în ele metonimii somatice. Până în secolul al XIX-lea, strămoșii noștri măsurau cu *palma* (egală cu aproximativ 25-28 cm, reprezentând distanța dintre extremitatea degetului mare și a celui mic bine întinse), cu *cotul* al cărui lungime era de 0,664 metri (în Muntenia) sau

de 0,637 metri (în Moldova), cu *brațul* (un braț de lemne, un braț de fân), cu *degetul* (lungime egală cu lățimea unui deget).

Proiecția antropomorfică și amprenta somatismului uman, constând în faptul că formele de relief, obiectele neînsuflite, instrumentele de tot felul sunt denumite prin asemănarea lor cu părțile corpului, se fac din plin resimțite în limba noastră actuală. Ne raportăm la mână și la părțile ei componente atunci când vorbim despre *brațele fluviului, cotul râului, umărul dealului, brațul macaralei, degetele combinei, piciorul muntelui, spatele casei* etc.

Mâna este organul cel mai implicat în stabilirea relațiilor umane. Gestica ne unește și ne separă, ne apropie și ne îndepărtează, ne face părtași la un eveniment sau la un grup, ori ne exclude și ne ține departe de semenii noștri. Gesturile pot fi publice sau foarte intime. Unele din ele alcătuiesc normele de politețe (strângerea mâinii, sărutul mâinii, fluturatul mâinii la despărțire, bătaia cu degetul îndoit în ușă înainte de a intra într-o încăpere, etc.), altele fac parte din arsenalul semnelor de iubire și tandrețe (a pune mâna pe umărul cuiva, a lua de după gât pe cineva, a lua în brațe, a strânge la piept, a mângâia pe cineva pe cap sau pe altă parte a corpului, a merge braț la braț cu cineva, a se ține de mână, a pune mâna peste palma cuiva, etc.).

Fiecare din aceste gesturi semnificative, întipărite în structura limbii, își are istoria sa. Ea poate începe cu observarea unor mișcări involuntare care trădează anumite emoții, cum este tremuratul mâinilor, asudatul palmelor, frecarea mâinilor, ducerea mâinilor la cap, lovirea cu pumnul în masă, frecatul ochilor cu mâna, ridicarea umerilor în semn de nedumerire, lovirea pieptului cu pumnul de necaz, ducerea mâinii la inimă în semn de sinceritate a celor spuse, bătaia din palme, în caz de bucurie și de aprobare ș.a.

Conștientizarea semnificației gestului de către o colectivitate umană duce la semiotizarea lui, adică la transformarea acestuia într-un semn cultural, iar descripția sa verbală îl preface într-o unitate lingvistică de tip analitic, uneori, sinonimă cu un singur cuvânt: *a bate din palme* – a aplauda, *a-și frânge mâinile* – a deznădăjdui, *a face ochi mari* – a se mira, *a trage pe cineva de urechi* – a urechea, a pedepsi, *a da din mâini și din picioare* – a se strădui; a depune eforturi pentru a învinge o dificultate, *a pune mâna pe ceva* – a acționa, *a se ține cu mâinile de burtă* – a râde, *cu mâinile la piept* sau *cu căciula în mână* – supus, *a se lua cu mâinile de păr* – a dispera ș.a.

Stereotipia folosirii acestui gen de semne, la rândul ei, contribuie la transferul lor în inconștientul omului al cărui domeniu, aproape suveran, de manifestare este visul. Din cărțile de dezlegare a viselor nu lipsesc niciodată deslușirile privind poziția mâinilor personajului visat. Ele amintesc foarte mult de semiotica gesturilor cotidiene, pe care încercăm s-o schișăm în această lucrare: dacă visezi mână curată și frumoasă – noroc, acțiune benefică, plăcere, una murdară – proiecte necinstite. Palma strânsă

– disimulare, secret. Palma deschisă – declarație deschisă. Palmele împreunate – rugăciune, reculegere etc¹⁸.

Natura lea a unor asemenea gesturi și transparența lor semnificativă sunt, desigur, o premisă a universalității unui asemenea limbaj. Lucrurile însă nu stau chiar așa. Devenind semn, adică o unitate a unui sistem convențional, gestul se supune regulilor sistemului, căpătând o coloratură națională și suferind anumite modificări ale semnificației sale. Câți turiști români nu au fost induși în eroare în timpul vizitelor în țara vecină, Bulgaria, de mișcările capului personalului hotelului sau ale vânzătorilor din magazine, în semn de afirmație sau negație, erau total opuse lui Da și NU românesc.

Câteodată, istoria unui gest e destul de întortocheată. Pe vremuri, în școlile noastre, ținutul mâinilor la spate de către elevi, în timpul lecțiilor, era o adevărată „găselniță” pedagogică pentru menținerea disciplinei și liniștii în clasă. Nu știa biata mea învățătoare că acest gest e ușor și greu de suportat pentru elevi, iar proveniența lui se ascunde undeva în negura vremurilor. Oamenii simpli de la Roma trebuia să ascundă mâinile lor în fața superiorilor sau stăpânilor lor, ca să nu le jignească privirea cu vreun gest nepermis, fie el și involuntar. Mâinile slobode și la vedere înseamnă libertate, dezinvoltură și demnitate.

Acest complicat și diversificat limbaj al mâinilor pare atât de natural, încât, până în prezent, nu avem elaborat un tratat mai amplu sau un repertoriu mai cuprinzător de semiotică a gesturilor, relevante pentru cultura și pentru tradiția comportamentală românească. La alte popoare, asemenea încercări s-au făcut din vremuri îndepărtate. În tradiția hindusă, de pildă, unde „dansul mâinilor” ocupă un loc deosebit în coreografia națională, iar practica yoghinilor conține și un limbaj al mâinilor, există un celebru sistem, denumit *mudrâ*, care cuprinde un număr de peste 500 dintre gesturile cele mai semnificative ale mâinii, prezente și în iconografia acestui străvechi popor, în dansurile lor, în practicele yoga, în pozițiile sculptural-hieratice ale lui Buddha, fiecare din ele având propria lui denumire și o semnificație aparte¹⁹.

Limbajul mâinilor e foarte bogat și în cultura românească. El ar merita să se bucure de o mai mare atenție din partea specialiștilor semioticieni, antropologi sau culturologi. Întocmirea unei mai ample lucrări pe această temă ar veni să sprijine afirmația filosofilor culturii după care noosfera umană e de neconceput fără aportul mâinilor. „Imaginați-vă omul fără mâini – observă Marcel Sendrail. Toată gândirea lui n-ar fi capabilă să modifice ceva în jurul său, în natura inertă sau vie. Un pământ populat de o omenire fără mâini ar fi rămas o planetă sterilă”²⁰.

¹⁸ Marie Coupal, *Cum să-ți interpretezi visele. Dicționar de simboluri onirice*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 288-289.

¹⁹ Cf. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Paris, Robert Laffont/Jupiter, 1982, p. 600.

²⁰ Marcel Sendrail, *Op. cit.* p. 62.

Семиотика и культура: Говорящие руки

(Краткое содержание)

Автор статьи намечает контуры системы описания символических жестов и даёт описание основных значений движений руки, которые были перенесены в систему культуры и трансформированы в языковые единицы фразеологического типа : *махнуть рукой на что-то, руки прикладывать, положить руку на сердце, умывать руки и т. д.* . Основной материал для анализа взят из идиоматики румынского языка, но делаются отсылки и к другим языкам и культурам. Значение данных фразеологических оборотов представляет собой метафорическое или символическое переосмысление жеста, описанного в поверхностной структуре словосочетания: *a sta cu mâinile încrucișate – сидеть сложа руки* = бездельничать, *a-și freca mâinile* - *потирать руки* = радоваться и др.